

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 20 april 2007

Mål nr

Ö 2933-05

KLAGANDE

AI

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Återupptagande av mål om grovt rattfylleri

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Västra Sveriges beslut den 1 juli 2005 i mål B 1911-05

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut förordnar Högsta domstolen att målet åter skall tas upp i hovrätten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

AI har överklagat hovrättens beslut.

Riksåklagaren har förklarat sig medge att hovrättens beslut undanröjs och målet visas åter till hovrätten för ny handläggning.

SKÄL

Den 28 februari 2005 dömde Göteborgs tingsrätt den i Danmark bosatte danske medborgaren AI mot hans nekande för grovt rattfylleri till fängelse en månad. Målet avgjordes i AIs utevaro med åberopande av 46 kap. 15 a § första stycket 1 rättegångsbalken.

AI överklagade tingsrättens dom. I överklagandet anförde han bl.a. att han fann det betänkligt att det inte förordnats en försvarare för att ta till vara hans intressen. Genom en den 10 maj 2005 dagtecknad skrivelse kallades AI till huvudförhandling vid Hovrätten för Västra Sverige den 9 juni 2005 kl. 09.00. I kallelsen angavs att AI skulle komma personligen till huvudförhandlingen och det fanns en sedvanlig erinran om att överklagandet annars skulle förfalla.

Samma dag som AI mottog kallelsen skrev han till hovrätten och förklarade att han dessvärre inte ansåg sig kunna komma till förhandlingen på grund av att det var mycket dyrt för honom att resa till Göteborg. I en skrivelse den 3 juni 2005 erinrade hovrätten AI om att kallelsen alltjämt gällde. Genom en den 6 juni 2005 dagtecknad skrivelse till hovrätten anförde AI att han tidigare och i god tid meddelat att han på grund av ekonomiska förhållanden inte kunde komma till förhandlingen.

När målet ropades på den 9 juni 2005 var AI inte närvarande. Hovrätten fann det inte sannolikt att han hade laga förfall för sin utevaro och förklarade att överklagandet var förfallet.

AI ansökte om att målet åter skulle tas upp. I ansökan anförde han bl.a. att han två gånger skrivit till hovrätten att han var förhindrad att komma till huvudförhandlingen på grund av att hans ekonomi inte tillät att han reste till en förhandling i Sverige med övernattning på hotell. Hovrätten har därefter genom det nu överklagade beslutet avslagit AIs ansökan med motiveringen att vad han anført om ekonomiska skäl som anledning för sin utevaro inte utgör laga förfall.

Vad som avses med laga förfall framgår av 32 kap. 8 § rättegångsbalken, som fortfarande gäller i sin ursprungliga lydelse. Den allmänna regeln är att laga förfall föreligger när någon har förhindrats att fullgöra något som ålegat honom genom en omständighet som rätten finner utgör en giltig ursäkt. I motiven (se NJA II 1943 s. 420) framhålls att det inte endast är absoluta hinder som kan godtas utan varje omständighet som är av den beskaffenheten att det inte skäligen kan krävas att parten ”skall komma tillstädes eller eljest vara verksam i rättegången”. I omedelbar anslutning

härtill behandlas frågan i vad mån oförmåga att svara för de kostnader som är förenade med en inställelse kan utgöra laga förfall. Frågan bör enligt motiven ”bedömas med hänsyn till omständigheterna”.

I och för sig är det alltså fullt tänkbart att hinder av ekonomiskt slag skulle kunna utgöra laga förfall för att komma till en förhandling. Vid bedömningen av om så är fallet måste emellertid 21 kap. 12 § rättegångsbalken beaktas. Enligt bestämmelserna i den paragrafen får en misstänkt som har kallats att inställa sig till ett sammanträde tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle om det är skäligt med hänsyn till hans eller hennes ekonomiska förhållanden, de kostnader som kan uppstå i samband med inställelsen och omständigheterna i övrigt. Rätten får också bevilja förskott på ersättningen.

Regleringen innebär att i de fall då det finns sådana ekonomiska hinder för en tilltalad att själv svara för kostnaderna för att inställa sig till en förhandling som skulle kunna utgöra laga förfall så har han rätt att få kostnaderna ersatta av allmänna medel.

Av motiven till bestämmelserna i 21 kap. 12 § (och de motsvarande bestämmelserna angående tvistemål i 11 kap. 6 § rättegångsbalken till vilka hänvisas) framgår bl.a. att i de fall då någon ålagts en personlig inställelse så skall någon ytterligare prövning inte göras av det befogade i att parten inställer sig och att en part som har intresse av att vara närvarande vid en förhandling normalt bör kunna tillerkännas ersättning även om han inte kallats att inställa sig personligen. I de undantagsfall då kostnaderna för en inställelse skulle stå i orimlig proportion till värdet för parten att vara närvarande sägs dock att ersättning av allmänna medel inte bör ges om

parten genom ombud eller på annat sätt kan ta tillvara sin rätt. (Se NJA II 1996 s. 609 ff. och 614 f.)

När det gäller de rent ekonomiska förhållandena angavs i förarbetena årsinkomster som överstiger 100 000 kr (i 1996 års penningvärde) som en gräns för när ersättning som regel inte bör ges. Som framgår av lagtexten beror emellertid bedömningen av om det föreligger rätt till ersättning av allmänna medel inte endast på den misstänktes ekonomiska förhållanden utan också på andra omständigheter. Att kostnaderna för en inställelse är höga kan tala för att det är skäligt att tillerkänna ersättning även vid högre inkomster. Av betydelse är också vad saken angår och vilken påföljd som den tilltalade riskerar. Det finns i sammanhanget skäl att erinra om den betydelse som Högsta domstolen i NJA 2006 s. 569 tillmätt rätten till ersättning enligt 11 kap. 6 § rättegångsbalken för bedömningen av om bestämmelsen i 8 § rättshjälpslagen (1996:1619) är förenlig med regleringen i det s.k. rättshjälpsdirektivet.

AI har av tingsrätten dömts till ett fängelsestraff. Han uppgav redan i tingsrätten att han av ekonomiska skäl var förhindrad att inställa sig till den där utsatta huvudförhandlingen och fick då beskedet att han inte behövde komma. Han är enligt vad han uppgav i tingsrätten förtidspensionerad och har en årsinkomst på 60 000 danska kr. Han har inte fått någon offentlig försvarare förordnad för sig och har inte heller i annan ordning haft tillgång till något ombud som kunnat tillvarata hans rätt.

Med utgångspunkt i de uppgifter som varit tillgängliga för hovrätten står det klart att AI skulle varit berättigad att få ersättning av allmänna medel för sina kostnader för en inställelse. Hovrätten har emellertid, trots att AI i god

tid förklarar sig av ekonomiska skäl vara förhindrad att inställa sig, inte upplyst honom om möjligheterna att få ersättning och förskott på denna eller på annat sätt tagit upp frågan till prövning. AI kan mot den bakgrunden inte lastas för att han inte gjorde någon ansökan om detta.

AI får med hänsyn till vad som nu anförts anses ha haft laga förfall för sin underlåtelse att inställa sig till förhandlingen i hovrätten. Målet skall därför återupptas av hovrätten.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Johan Munck, Dag Victor (referent),
Ann-Christine Lindeblad, Ella Nyström och Kerstin Calissendorff
Föredragande revisionssekreterare: Christer Thornefors